

Dům přírody Českého krasu otevřen

Hana Hofmeisterová, Jaroslav Hromas, František Pojer

Potřeba budování návštěvnických středisek v místech s významným přírodním a kulturním dědictvím narůstá s touhou lidí poznávat, cestovat a navštěvovat zajímavé destinace. I proto bylo ve čtvrtek 28. března 2024 za účasti ministra životního prostředí Petra Hladíka slavnostně otevřeno návštěvnické středisko „Dům přírody Českého krasu“. Správa jeskyní ČR v úzké spolupráci

s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) vybudovala v areálu Koněpruských jeskyní v národní přírodní památce Zlatý kůň u Koněprus multifunkční objekt. Dům přírody je určen návštěvníkům Koněpruských jeskyní a chráněné krajinné oblasti Český kras s cílem pomoci jim vnímat význam, krásu, ale i zranitelnost zdejší krajiny a dát jim možnost přispět k její ochraně a zachování.

Vnitřní části expozice o živé přírodě vládne zelená barva. Foto Karel Brož

Budova Správy Koněpruských jeskyní v době jejich otevření kolem roku 1960.

Foto Jaroslav Hromas

Areál Domu přírody Českého krasu z nadhledu krátce před otevřením.

Foto Vladimír Ekrť

Otvírání Domu přírody provázelo slunce a ranní chládek. Foto Hana Hofmeisterová

Otevření Domu přírody Českého krasu a slavnostní přestřižení pásky se zúčastnil i ministr životního prostředí Petr Hladík. Foto Martin Frouz

Vnitřní expozice (co je doma, to se počítá)

Budova Domu přírody obsahuje expozici, multifunkční sál, dětský koutek, obvyklé zázemí pro návštěvníky (hygienické zařízení, občerstvení a prodejnu) i moderní pracovní zázemí pro Správu Koněpruských jeskyní. Na budovu navazuje vnější expozice a naučná stezka po Zlatém koni a okolí.

Expozice v Domě přírody ve třech odděleních seznamuje návštěvníky s geologickou stavbou Českého krasu, se vznikem, vývojem a významem jeho krasových jevů a samozřejmě také s živou přírodou této chráněné krajinné oblasti. Odborné části expozice doplňují herní prvky, kvízy a hádanky, určené nejen dětským návštěvníkům. Autorkou návrhu expozice je Blanka Ponížilová a zhotovitelem M PLUS spol. s r.o.

Geologická část expozice seznamuje návštěvníky s geologickou stavbou a vývojem jádrové části Barrandienu od ordoviku po současnost, s jeho stratigrafií, mezinárodně uznávanými stratotypy a světově proslulými paleontologickými nalezišti. Je koncipována tak, aby sloužila i exkurzím odborníků, kteří tuto významnou geologickou oblast často navštěvují. Autory jsou Petr Budil a Štěpán Manda z České geologické služby a Vojtěch Turek z Národního muzea. Výtvarného zpracování se ujali světově uznávaný autor paleorekonstrukcí Jan Sovák a výtvarník Jan Jírovec, interaktivní časovou osu vytvořil Martin Lisec ve spolupráci s Qubix, s.r.o. Za podporu patří poděkování zejména České geologické službě, Velkolomu Čertovy schody a Muzeu Českého krasu v Berouně.

V části věnované krasu autoři Alexandr Komaško, Ivan Balák a Kateřina Svobodová přibližují krasové procesy, které formovaly Český kras, mimořádný význam jeskynních výplní

i historii jejich objevů. Představen je světově unikátní nález 45 000 let starých pozůstatků ženy z Koněpruských jeskyní, magdalénienské umění z Děravé jeskyně i další nálezy z jeskyní. Za spolupráci náleží poděkování pracovníkům Národního muzea v Praze Petru Velemínskému a Janu Eignerovi.

Části expozice s živou přírodou Českého krasu vévodí panoramatický snímek údolí a kaňonu Berounky, která je osou celé chráněné krajinné oblasti. Vidět jsou hlavní atributy krajinného rázu Českého krasu – říční terasy Berounky, přirozené skalní stěny i stěny opuštěných vápencových lomů, vše zarámováno okolní zemědělskou krajinou s roztroušenou zelení a lesnatými kopci v pozadí. Kontext krajiny ovlivněné člověkem umocňuje staroslavný Tetín s jeho památkami v kontrastu se zástavbou Berouna, dálnicí D5 a technickou infrastrukturou elektrických vedení. V obraze jsou zakomponovány herní a vzdělávací prvky pro malé i velké

O DOMECH PŘÍRODY

Mezi priority Agentury ochrany přírody a krajiny ČR patří osvěta a informování veřejnosti, bez jejíž podpory by nebylo možné ochranu přírody a krajiny účinně a dlouhodobě zajišťovat.

Chráněné krajinné oblasti představují přírodní a kulturní dědictví národního a nadnárodního významu. Některé jsou součástí celosvětové soustavy biosférických rezervací, mezinárodně uznávaných mokřadů a geoparků UNESCO. Tradičně také patří k nejvýznamnějším a nejatraktivnějším destinacím cestovního ruchu.

Pro návštěvníky Agentura vytvořila a realizuje systém osvěty a informování veřejnosti. Od jednotných informačních panelů přes interaktivní naučné stezky, vyhlídky, ptáčích pozorovatelnů až po návštěvnícká střediska – domy přírody, které v rámci programu Dům přírody na místech s vysokou koncentrací návštěvníků také doplňují menšími informačními středisky.

Od roku 2010 byla zprovozněna řada návštěvníckých středisek, Dům přírody Českého krasu je již dvanácté, které se Agentuře povedlo otevřít.

návštěvníky v odklápacích okénkách s překvapeními. Fotografie pomocí dronu pořídil Bohuslav Fišer z AOPK ČR.

Čtyři typické biotopy Českého krasu – skály, skalní stepi, les a travertinový potok představují velkoplošné fotografie, na které navazují vydařená dioramata biotopů s typickými rostlinami a modely hub i živočichů, včetně baněk s aranžovanými zástupci bezobratlých, zejména motýlů a brouků. Ve čtyřech pultových boxech jsou v digitální podobě další údaje, obrázky a videa. Hravý návštěvník si své vědomosti může vyzkoušet také řešením kvízů. Velkoplošné fotografie pořídil Zdeněk Patzelt.

Digitální interaktivní stůl, typický prvek všech domů přírody, je nabitý informacemi o přírodě a mnoha dalších charakteristikách Českého krasu. Mapové podklady jsou doplněny informacemi a fotografiemi chráněných území a druhů, jeskyní, lesních porostů, vodních toků, biotopů

a mnoha turistickými zajímavostmi i praktickými informacemi. Také zde jsou kvízy a hry.

Uprostřed místnosti, tak jako v geologické části, je stůl „biologické laboratoře“, kde lze přírodní poznávat hmatem, zkoumat lupou či skládat puzzle – například hříbu satan.

Menší exponáty na stěnách se věnují méně nápadným jevům Českého krasu. Vývoj krajiny v dlouhých etapách zachycuje období od pleistocénu až po současnost. V digitálních obrazech je zakomponován květ koniklece lučního, který rostl v Českém krasu skutečně od pradávna a objevuje se ve všech časových zastávkách. Model starého stromu přibližuje biotu tzv. mrtvého dřeva a vysvětluje jeho význam pro biologickou rozmanitost a koloběh látek a živin – mrtvý nebo umírající strom jednoduše není mrtvý, ale naopak kypí životem. Otočné kolo seznamuje s neznámějšími druhy netopýrů a vrápenců Českého krasu a s ročním cyklem jejich života. Dermoplastické preparáty ptáků umístěné na stromě u okna s výhledem do lesa za Domem přírody uvádějí návštěvníky do skutečné živé přírody krasové oblasti. Zvuky a hlasy přírody i civilizace si může návštěvník „namixovat“ podle svého zájmu či momentální nálad.

Pro celý Český kras jsou typické vápencové lomy. Proto problematiku těžby vápence a její historii přibližuje další exponát. Co s lomem, ve kterém se už netěží, si také může každý vyzkoušet herním a tvořivým způsobem. Nabízí se nejrůznější postupy a volby při začleňování opuštěných lomů zpět do přírody.

Textovou, informační a převážně i fotografickou náplň exponátů připravili pracovníci AOPK ČR, Správy CHKO Český kras. Problematiku lomů zpracoval Michal Hejna z Velkolomu Čertovy schody. Modelářské práce exponátů mistrně provedli Vít Závorka a Michal Kutil se svými spolupracovníky z 3D ateliéru.

Vnitřní expozice je zakončena sálem, ve kterém návštěvníci mohou shlédnout zcela nový dokumentární film o Českém krasu „Listování v Českém krasu“. Režisérem a kameramanem filmu je Jiří Petr, scénář napsal Jan Hošek. Film vznikl ve spolupráci s odborníky z AOPK ČR, Správy jeskyní ČR a s dalšími.

Pro malé návštěvníky je k dispozici také herna v podobě jeskyně, vkusně zhotovená firmou ACTPRO s.r.o.

Vnější expozice (Poučení o přírodě v přírodě)

Venkovní prvky expozice dotváří celý areál návštěvníckého střediska. Jejich cílem je sdělit návštěvníkovi, že se nachází v nejvýznamnějším krasovém území v Čechách, které patří ke geologicky a paleontologicky nejcennějším oblastem ve střední Evropě, seznámí se zde s mimořádnou druhovou pestrostí rostlin a živočichů a uvidí stále probíhající těžbu vápenců. Průvodcem expozicí je pradávňý živočich, trilobit *Lioharpes venulosus* zvaný podkováč.

Již cestou od parkoviště k Domu přírody zaujme „geostezka“. Cestu lemují 40 rozměrných bloků 30 druhů hornin, dokumentujících složení a geologický vývoj středočeské pánve od starohor před 600 miliony let až po holocén před 5 tisíci lety. Uloženy jsou podle svého stáří a nerovnoměrné uspořádání odpovídá časové posloupnosti podle pravidla „co krok, to 1,5 milionu let vývoje Země“. Bloky jsou opatřeny nábrusy a doprovodnými informacemi. Autory jsou Karel Žák a Luboš Stárka. Horniny poskytlo více než 20 subjektů, na místo je dopravila firma Gamaservis s. r. o. a Meškan s.r.o., nábrusy opatřil sochař Vojtěch Soukup. Jiné bloky vápenců u Domu přírody osídlili významní trilobiti

Práce na modelu trilobita v mnohonásobně nadživotní velikosti, který je umístěn před budovou Domu přírody. Foto Martin Frouz

Vnitřní geologická část expozice je laděná v modré podmořské barvě. Foto Karel Brož

prvohorního moře v supernadživotní velikosti od sochaře Kryštofa Kaplana.

Ústředním prvkem a magnetem areálu je altán s unikátním modelem celého dosud známého systému Koněpruských jeskyní, odlitým v bronzu v trojrozměrném provedení v měřítku 1 : 100. Je výsledkem náročného skenování všech prostor jeskyní kolektivem Jiřího Šindeláře a pracovníků Správy jeskyní ČR, vytiskl jej Martin Dobeš, odlila Umělecká slévárna v Horní Kalné a instaloval sochař Vojtěch Soukup. Vlastní stavbu provedla firma Gamaservis s.r.o.

Pro malé i velké badatele je připraveno „Kameníště Trilobit“ – geologická pracovna pod širým nebem, kde mohou v hromadě koněpruských vápenců z lomu Homolák pátrat po zkamenných pozůstatcích devonských živočichů. Autorem díla je sochař Lukáš Gavlovský.

Na stepním svahu mezi cestami ke vchodu a východu jeskyní je „Botanická zahrádka“. Vybrané rostliny skalních stepí, které zde rostou, jsou opatřeny cedulkou s informacemi.

Naučná stezka Zlatý kůň (dále od Domu dále)

Součástí vnější expozice je nově zrekonstruovaná naučná stezka Zlatý kůň, která zavede

návštěvníky i na vzdálenější místa od Domu přírody. Okruh 14 zastávek (vycházku možno rozdělit na dvě části) je dlouhý necelé 4 km a jeho projití trvá přibližně 1,5 hodiny. Stezka vede po nejvýznamnějších místech národní přírodní památky a do přírodní rezervace Kobyla (obě chráněná území jsou zahrnuta do evropsky významné lokality Zlatý kůň). Naučné tabule seznamují s geologickými profily a krasovými jevy odkrytými v dnes již opuštěných lomech, se světově proslulými nalezišti zkamenělin popsaných již Joachimem Barrandem v 19. století, s rostlinami, hmyzem a dalšími živočichy krasové stepi, opuštěných lomů a dubohabrových lesů. Na tvorbě textů, kreseb a ilustrací včetně fotografií se podíleli odborníci z AOPK ČR, Správy jeskyní ČR, Velkolom Čertovy schody, a. s., České geologické služby a z dalších odborných institucí, výtvarníci, profesionální fotografové. Autorkou grafiky je Zita Nielsen, vlastní realizaci provedla společnost Awocado s.r.o. Stezku doplňují herní interaktivní prvky značky Lesní svět.

Na hodinu do podzemí

I když Správa Koněpruských jeskyní dnem 28. března 2024 rozšířila svoji působnost o Dům přírody, nadále je jejím důležitým úkolem provoz jeskyní. Každoročně je navštíví téměř 100 tisíc návštěvníků, z velké části ze zahraničí. Koněpruské jeskyně, objevené v roce 1950 při

těžbě vápence, byly zpřístupněny veřejnosti v roce 1959. Tři patra jeskynních prostor o celkové délce 2 km a převýšení 70 m jsou nejrozsáhlejším jeskynním systémem v Čechách. Jsou výsledkem geologického vývoje Českého krasu a jejich sedimentární výplně s bohatým obsahem pozůstatků živočichů a s archeologickými nálezy včetně lidských ostatků dokládají vývoj přírody od třetihor po dnešek. V rámci nového návštěvnického střediska se tak jeskyně staly podzemní součástí naučné stezky. Dům přírody tedy návštěvníkům představuje Český kras komplexně.

Příprava a stavba

O stavbě Domu přírody Českého krasu v areálu návštěvnického střediska Koněpruských jeskyní rozhodlo MŽP již v roce 2010 a zajistilo tak realizaci dvou záměrů v rámci jedné investice. Pro Správu jeskyní ČR to byla poslední investice v řetězci dlouhodobého procesu obnovy návštěvnických středisek čtrnácti zpřístupněných jeskyní, pro CHKO Český kras tolik potřebný dům přírody. Stavba byla spolufinancována Evropskou unií – Evropským fondem pro regionální rozvoj v rámci Operačního programu Životní prostředí 2014–2020 celkovým nákladem 85 041 056 Kč se 100% dotací EU. Příjemcem dotace a investorem byla Správa jeskyní ČR, zprostředkujícím subjektem Státní fond životního prostředí ČR a řídicím orgánem Ministerstvo životního prostředí. Realizace se uskutečnila v letech 2020–2023. Na tuto investici v roce 2023 navázal projekt Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, kterým bylo návštěvnické středisko nákladem 9 679 397 Kč (z toho 85% dotace EU 8 227 487 Kč) doplněno o vnější expozici a film. Příjemcem této dotace byla AOPK ČR.

Projektu Domu přírody se ujala brněnská firma P.P. Architects s.r.o. architektka Pavla Pekára s architektem Martinem Pončíkem. Stavbu realizovala firma DCI Czech a. s. s externími dodavateli. Odbornou náplň dali celému projektu pracovníci AOPK ČR a Správy jeskyní ČR v úzké spolupráci s řadou expertů a institucí.

Správa jeskyní ČR novým domem přírody opět rozšířila svoje poslání o vzdělávání v oblasti ochrany přírody, krajiny a biodiverzity. V úzké spolupráci Správy jeskyní ČR a Agentury ochrany přírody a krajiny ČR vznikl unikátní a pro návštěvníky atraktivní objekt. ■